

Горан Петрович

Месечина над тепсията

Бял хляб от преувеличения

Докато дядо обикновено си говореше наум, но шумно и рязко, баба често си говореше на глас, впрочем винаги много тихо, с една особена кротост.

– Мъжете не умеят да отребят думите от хвалбите – обясняваше тя просто причината за определено сложната разлика между начина, по който говорят жените и мъжете. – Освен това те виждат слабо, хвалбите лесно се лепят по тях, после свикват и се започва едно преувеличаване без край.

Дядо тъкмо сваляше леките дневни завеси от прозореца, вместо тях качаваше вечерните, със свежи, матови багри, нощта беше с облачна луна, гъста, сякаш изцедена от едра къпина. Той не беше склонен да оставя на другите работата около смяната на светлината и тъмнината, смяташе, че сме твърде безотговорни за толкова важна дейност. Никога не можа да забрави как веднъж, просто от мързел, бяхме оставили нощните пердета до обяд, по стените се бе хванала тъмнина, дебела около три пръста, а той изхаби девет препълнени кофи с вар, докато върне деня вкъщи.

– Чух те, чух те! – каза дядо, като оправяше гънките на здрача.

– Да не би да лъжа? – усмихна се с крайчеца на устните си баба. – Как само се хвалеше, преди да се вземем. Та къщата ми е с два комина, та конят ми е истински ат, няма по-добър от него в село, а хамбарът ми е натъпкан догоре, ще се пръсне. А после видях, че покривът е пробит на две места. Наистина и двете дупки пушеха. За коня по-добре да не говоря, не можеше да търпи седло. А хамбарът наистина беше препълнен, но с преувеличения, царевицата – едва за четири товара, и то ако великодушно приемеш третинката като по-лека половинка.

– Прокъсала ти се е паметта – махна с ръка дядо. – Винаги е имало достатъчно царевица.

– За просеник. Бял хляб месехме от твоите преувеличения – усмихна се баба с другия крайчец на устните си.

– Точно тъй, затова беше мек като душа – не се предаваше дядо.

Баба млъкна. Беше й неудобно да се съгласи или се бяха свършили усмивките ѝ. Може би си спомни, че като млада особено е обичала да вечеря именно с бял хляб, замесен от дядовите преувеличения. Отчупиш крайче, гризнеш, първо хрусне, а после се стопи... Колко сладък

беше разговорът! Пчелите неохотно се надигаха от отделните думи, на-
тежали двойно от наслада.

Виторог вятър се спъна в тъмната завеса на нощта

– Разказът някога живеел на ивицата на света. Светът е бил тепсия, обточена от разказване. По-късно, когато започнал да се разширява и да се закръгля, той лакомо изял своите ивици и сега почти навсякъде можеш да попаднеш на тези остатъци, дори дълбоко във вътрешността – довери ми като най-голяма тайна дядо същата нощ.

– А-а! – отворих широко уста, това беше много сериозно изказване.
– Сигурен ли си?

– Съмняваш ли се? – разкри ме той. – Ами хайде, хайде тръгни в която си щеш посока, никога няма да стигнеш до края, а ще изхабиш голямо повесмо търпение. Надебелели сме извън всякаква мярка. Ако тук или там настъпиш разказ, да знаеш, че това е само малка част от някогашната хубава ивица.

– Разкопка ли? – попитах любознателно, като че ли не бяхме вечеряли.

– Нещо такова. Чувал си за Александър Македонски?

– Учили сме... – изпъчих гърди аз.

– Вероятно нещо неважно – прекъсна ме дядо. – Сигурно не знаеш, че тук, зад хълма, се намира част от ивицата на едновременния свят, който той е посетил. Утре ще идем да ти покажа това специално място. Нарича се дворецът Ехей.

Дълго не можах да заспя. През откренатия прозорец виторогият вятър се беше закачил о тъмната завеса на нощта и издувайки се, тя непрекъснато шумолеше. Представях си двореца Ехей, представях си как цялото село се олюлява на самата ивица на света – ту насам, ту натам. Виеше ми се свят. Завих се в съня, когато нашите къщи и ниви, нашата река, хълмове и гори първо се наклониха застрашително и започнаха бавно, а после все по-бързо и по-бързо да падат, да падат в синята бездна.

Обичаите наистина могат да уморят човека

– Ставай – събуди ме дядо. – Ставай, само тебе чакам. Страхуваше се да не му забранят да поеме по толкова дългия път към двореца Ехей, още на зазоряване пригответи торбата с хляб, сирене, кайсии и весели поздравии в случай, че срещнем по друма някой роднина или добри хора. Излязохме от къщи на пръсти, като носехме в ръцете си скърцането на пода. Безшумно прекосихме и двора, като прескачахме по-шумолящите треви. На портата обухме звуците на крачките и едва когато се отдалечихме достатъчно, дядо се осмели да се подпре на разговора, тъй като се движеше несигурно без помощта на тоягата.

– Когато Александър Македонски завоювал целия свят, сразил всички свои врагове, поробил много царства, превърнал много народи в свои поданици, плячкосал или получил даром много съкровища и жени, та значи, когато извършил всичко това, бил все още много млад, но вече не е знаел на нишката на каква цел да наниже своите бъдещи дни. Той бил толкова нещастен, че легнал болен и горчиво заплакал.

Подтичах подир дядо и си представях как Александър Македонски плаче, как от тежките му стонове потреперват куполите на разкошния палат и как прислугата трескаво препуска по коридорите и залите и затваря прозорците, за да не би разпилените, ненанизани на нишката на целта дни на господаря да се изгубят безвъзвратно в далечината на хоризонта. Представях си как по площадите глашатаите със страшни гласове съобщават на насъбралите се хора заповедта: ако човек намери някой избягал ден от живота на Александър, тозчас да го върне в двореца, в случай че го запази за себе си, ще бъде публично разпънат на кръст. Представях си как едрооки красавици, надявайки се на успех, старателно усукват нишки за разнизаните дни на своя господар, а когато някой току-що усукан конец се пръсне, става все по-ясно, че животът на човек като Александър не може да се събере, поне не от нежна женска ръка.

– От всички краища на царството към столицата се стекли най-авторитетни знахари – продължи дядо. – Но щом се събрали, мненията им се разминали. Едни казвали, че му е влязъл трън в окото, други твърдели, че без да иска, видял билката царска корона, трети смятали, че докато слизал от коня, си навехнал лошо погледа, да не ти изреждам всяко мнение поотделно, че ще бъде тъпчено на място, никога няма да стигнем до двореца Ехей. Тъй или иначе, нито един знахар не успял дори да

облекчи опърничавата болест.

– Не са ли могли поне да му избършат сълзите? – питах дядо колко то да спре за малко; както се беше увлякъл, едва го настигах.

– Да, но това не е важно. Нещастieto надвиснало над Александър Македонски. Сълзите му били на свършване, без тях, и това се е знаело тогава, душата остава да се мята на сухо, докато не повехне. Тогава в града пристигнал слабичък поклонник, обут със сандали с каишки от жили на коренища, облечен с боядисан в черно козяк, със сламена шапка на главата и дългоуха сова над своята странна фигура. Когато чул за неволите на великия военачалник, чужденецът веднага познал, че Александър страда, защото е завоювал целия свят. Тоест, поради това че вече не е имал какво да завоюва.

– Значи, нямало лек за него – помислих си на глас, а на ум със съжаление си казах: приказката е към своя край, нима дядо е избрал толкова къса тояга за толкова дълъг път.

– Такова мнение, че за болестта на Александър няма лек, веднага се разнесло из столицата, но чужденецът с дългоухата сова на главата отговорил, че Александър не е завоювал ивицата на света. Наистина е завоювал целия свят, но не и неговата ивица. Затова ето целта, на която могат да се нанизват неговите дни, нека прислугата спокойно, широко отвори всички прозорци, от този момент дори най-лудият вятър няма да може да разпръсне живота на Александър. И наистина след всичко това болестта на владетеля изчезнала, все едно никога не я е имало. Той скочил пъргаво от постелята и заповядал да се приготви голяма войска, за да тръгне на поход към най-хубавото царство, което досущ като венец от цветя обточва всичко съществуващо – така поклонникът описал пред Александър Македонски ивицата на света. Освен това Александър пожелал да възнагради богато чужденеца, но той вече си бил отишъл. В стаята му намерили само малки сламки, паднали от шапката, и бяла купчинка от добре оглогзани миши костички.

– И Александър тръгнал към нашето село ли? – почти се спрях аз.

– Не, не веднага – продължи дядо. – Пък и тогава нашето село не е било тук. То се е намирало осем конака по-южно. Едва по-късно цялото се изтърколило. Та Александър с дружина млади конници и пехотинци, опасани с храброст, минали през градските порти. Първо вървели по дълги друмища. После навлезли в широка безпътица, водени само от сиянието на звездите, които, колкото повече се отдалечавали, толкова поедри и по-едри ставали. Наистина понякога се изгубвали в облачни нощи, но въпреки това бързо напредвали, като спирали само да разгледат

някакво чудо, а чудесата ставали все повече, колкото повече се приближавали към ивицата на света. Всеки ден Александър Македонски изпращал по един вестносец, в столицата с нетърпение очаквали новини за благополучния завършек на похода... А какво ще кажеш да си починем малко и да хапнем нещо? Ето дебела сянка да не се натъртим.

Излегнахме се под огромен дъб. Дядо извади от торбата хляб и сирене. Аз оглеждах околността. Пътят, по който вървахме, отдавна беше навлязъл в гора. Небето беше ясно, можеше да се види цветът на зениците на някое по-бавно ято диви гъски. Боже, нима оттук е минавал Александър Македонски? Може би неговият отряд е спрял точно на това място? Може би неговите войници и самият той точно на това място са връзвали разхлабилите се от дългия поход дисаги, натъпкани със спомени за дома, с надежди за победа, с желаниа за вечна слава?

Дядо раздели кайсиите. Старателно върна костилките в торбата. Загледа се известно време в съдържанието ѝ, протегна ръка нагоре, сякаш да провери тежестта ѝ.

– Обичаите наистина могат да уморят човека – каза. – Не срещнахме нито един роднина или добри хора. Напрасно мъкнах на гръб толкова поздрави.

Разкошната закопчалка на великолепия обръч

– Да тръгваме, че ако към нас се присъединят и сенките, ще напредваме по-бавно, а право да ти кажа, дори не зная какво да си говоря с тях – стана дядо, като изтърсваше хладината от лактите и коленете си.

– Колко още има до двореца Ехей? – с готовност го последвах и аз, стори ми се, че чувам дрънкането на оръжието на войската, която се готви да продължи пътя си.

– Няма много – направи дядо първата крачка и се облегна на разказа. – Та когато звездите от пръсната шепа просо пораснали колкото пожълтели тикви в синьото поле, походът на Александър Македонски се озовал на ивицата на света. Слуховете, които описвали тези предели, не били лъжливи, само дето поради голямата отдалеченост били доста избледнели. Това кралство било с цяла една хубост по-хубаво от всички, които Александър Македонски бил завоювал някога. Потоците, които се вливали от земята в самото начало на свода, носели в небето сребърните люспи на рибите, седефа на мидите и златните отблясъци на водните кончета. Реките, които течали обратно, заливали земята с вълни от светлина. От време на време някоя непредпазлива птица прелитала през границата и там сред клоните на вятъра снасяла яйцата си, от които на другата сутрин се излюпвали меки и пухкави птичета...

Направо тичах след дядо. Напълно отдаден на разказа, той не само че не ми обръщаше никакво внимание, но беше оставил далеч зад себе си факта, че като всеки човек на години, не може да ходи толкова бързо. Неочаквано, когато вече си помислих, че бе дошъл мойт ред, че и аз ще бъда безмилостно изоставен някъде на горския път, дядо забави крачка и ме изчака с ръце на хълбоците.

– Човешкият ум обаче е като стомна. Пуква се, щом се препълни с алчност!

Под краката на дядо сред прахоляка на пътя се намираха три керамични парченца, остатъци от някакъв съд, който отдавна беше забравил своята форма. Наведох се да разгледам отблизо това безспорно доказателство на дядовите думи, но той веднага ме вдигна с гласа си:

– Губиш си времето, това не е същинският съд. Оттук виждам, че е от по-късно време, по-лоша изработка, по-близка до нас! Да се върнем на пътя! На Александър Македонски не му е било достатъчно, че се е

намерил на ивицата на света, искал е и да я завоюва. Така заедно с остатъците от своята войска (защото мнозина били изпратени като вестоносци към столицата, а никой не се бил върнал) започнали да търсят владетеля на тази прекрасна област с намерение да го покорят. Войската дълго пътувала, нетърпеливо очаквайки очертанията на крепостните стени на града, който би трябвало да бъде разкошна закопчалка на този великолепен обръч. Нижели се пейзажи, растели и вехнели ветрове, отминавали дни, излюпените птичета се учели да летят, сменяли се нощи, месеците раждали години, заминавали вестоносци, но никъде не се появявало никакво селище, нищо не говорело за човешко присъствие. Съмнението застигнало няколко души от спътниците на Александър. Низ стръмнините към похода започнало да се търкаля голямо малодушие. По нагорницето все по-често ги очаквала умората. Все по-голямо неверие се изпречвало на друма. Единствено Александър продължавал да упорства, всеки ден изпращал вестоносци с хубави новини: как само някаква плитка вода, мъничък хълм или мека седловина дели господаря на света от господаря на всичко.

– Колко още има до двореца Ехей? – изневери ми търпението, горският път се превърна в тясна просека, по която не можех да се размина с постоянното и вече уморително повторение на пейзажа.

– Още едно лъкатушно изречение – отговори дядо. – Изведнъж пред останалата войска, ако така може да се нарече самият Александър и неговият най-верен слуга, се появила каменна къща, заобиколена от празно място. Александър Македонски заповядал на своя знаменосец бързо да препусне към столицата и да отнесе радостните вести. А той стегнал колана, дръпнал юздите, конят бясно се изправил на задните си крака и последното разстояние пред конника започнало да се раздробява в искри от прах.

Палатът и господарят на трикрако дървено столче

Зад един завой без особени знаци гората се разрези, сенките на короните на дърветата останаха зад нас. Отпред ни се показва малка горска полянка, обрасла в слънце. Насред полянката се намираше малка каменна сграда на неопределена възраст, очевидно твърде изоставена, прошарена с пукнатини, без покрив, само с четири прозореца и тясна врата.

– Стигнахме! – насочи дядо победоносен възглас към малката къща.

Забързахме след тропота на Александровия кон.

Докато наоколо се отместваха лъчите и стръкчетата трева, дядо разпалено продължаваше своя разказ:

– Скромната сграда, пред която се озовал Александър, не приличала на дворец, дори трудно могла да мине за що-годе приличен приют. Със своята простота тя била в пълно противоречие с буйната природа и чудесата, с които била обрасла ивицата на света. Човекът, който седял на трикрако столче пред къщата, също не би могъл да бъде никакъв велик владетел, в най-добрия случай ставало въпрос за горски пазач или за някакъв особняк. Дрехите му били от просто сукно, косата му рядка, брадата занемарена, единствено очите му излъчвали някакво сияние, което обикновено наричаме топлина.

Споделях напълно разочарованието на Александър Македонски. И тогава, и сега подобно на дъбовата греда, здраво залостена и в миналото, и в настоящето, едно беше сигурно – дворецът Ехей никога не е бил палат. Колкото и да се напругах, не виждах нищо особено в този градеж, заради който бихме толкова път. Всичко се събирало на една купчина; баба беше права: разказите на дядо си бяха чисти преувеличения.

– Тоя, дето седял на трикрако столче, старецът пред къщата, бил господарят на ивицата на света, така ли? – попитах откровено заядливо.

– Така е – потвърди дядо, като се престори, че не е доловил тона ми. – По-точно, така се представил на Александър Македонски. Големият завоевател първо смутено се усмихнал, после избухнал в искрен смях. Господар на ивицата на света в кръпки! Господар, от когото се носи съмнителна миризма, сякаш току-що е излязъл от обор! Господар, който седи на трикрако столче! Александър се тресял от смях, а старецът го наблюдавал спокойно, без ни най-малко да се обиди, отдаден на изпридането на търпението. Най-сетне гостенинът станал сериозен.

„Каня те в моя дом, видя моето имение, виж сега и откъде управлявам!“
– точно така казал домакинят на Александър Македонски, като се изправил и пхнал трикракото столче под лявата си мишница.

Можеш да смяташ, че си се увенчал с венеца на славата

Веднага след дядо прекрачих и аз каменния праг на двореца Ехей. Въртешността на сградата беше точно толкова скромна, колкото и външният ѝ вид. Разлистени лескови храсти, широки листа от папрат, следобедът, който си почива върху лишеи, съборени късове дялан камък, нащърбен квадрат небе – това беше всичко, което можеше да се види. Гледах дядо изпод вежди и се питах как ще излезе сега от това безинтересно положение.

– И Александър Македонски приел поканата, – продължи дядо. – Трябвало да остави блясъка на позлатените си доспехи и оръжие пред вратата, в дома на стареца имало малко светлина, толкова, колкото да се долови пръстеният под, грубо изработената покъщнина, на стените – чифт опънати кожи, на клиновете няколко глинени стомни. На угасналото огнище имало съд с някакво сиромашко ядене. „Добре дошъл“ – казал старецът прекалено високо, както говорят хората, които дълго живеят уединено и с движение на ръката посочил на гостенина масата, на която през единствения отворен прозорец се облягал косият стълб на слънчевите лъчи. Александър Македонски закрачил в посока към поздравата. „Закопчалката на кралството, което обгражда като ивица света“ – обяснил старецът, когато гостенинът седнал на масата, покрита с пергаменти и хартии, с много пера и купички. „Разгледай, няма закъде да бързаш, тук и трите времена са под моя власт“ – извикал самозваният господар на ивицата на света, извадил от невидим джоб късче мълчание, оставил на земята трикракото си столче и с цялата си тежест се отпуснал на него.

Един буков труп сред развалините, подпрян на два камъка, ми се стори удобно място за чакане. Един гушер, несвикнал да се плаши от хора, отегчено вдигна дремещи клепачи, за да продължи да сънува. Дватамата с дядо седнахме и се захме да натрошаваме мълчанието. Колона от мравки препускаше към трохите, влачеше ги, носеше ги някъде под земята. Оттам значи идва голямата тишина, помислих си аз. Времето стоеше неподвижно или течеше, не бях напълно сигурен в чувството си.

– Да! – внезапно се сепна дядо; мравките се разбягаха.

– На хартиите, които Александър разгледал, били записани най-различни разкази за различни неща: за крилати коне, огнени птици, делтите

на месечината, вълшебниците, войните, любовта, изворите и какво ли още не. Александър Македонски четял ли, четял. Господарят на ивицата на света вършел всичко сам: Вчесвал и чистел крилатите коне, отглеждал птиците с огнени криле, разресвал дългите коси на хубавиците, бил дворецов шут и мъдрец, ковач и златар, владетел и поданик... Когато Александър Македонски станал (тъкмо четял нещо за мозайките), пелерината му вече не докосвала пръстения под, краищата на плаща му падали върху най-красивата мозайка, изработена от хилядоцветни частици! „Виждаш ли: каквото напиша, това и става!“ – казал господарят на ивицата на света, като се надигнал от трикракото си столче. „Твоето кралство не може да бъде завоювано, то не е истинско, то не съществува, нали?“ – попитал Александър. „Ох, грешиш, не съществуват само форми без ивици! Ивиците определят размерите на нещата!“ – опитал се да обясни старецът.

– Светът е тепсия, обточена от разказване – повторих вчерашното изказване на дядо.

– Така е било някога – съгласи се той. – Но нека завърша. Господарят на ивицата на света приготвил гозба от своите най-успешни описания. Яли риба, която хвърля хайвера си някъде около месечината, пили вино, което зрее на стръмнината накрай света, там, където лозовите насаждения са най-близо до слънчевите лъчи. И тогава, изневиделица, докато пред очите на Александър скромната къща се превръщала в палат с безброй прозорци и врати, се чули викове на двора. Домакинът и гостенинът оставили кристалните бокали и излезли навън. Александър Македонски едва познал вестносеца, когото изпратил още в първия ден на похода в столицата, някога все още момче, сега кажи-речи истински мъж, новодошлият задъхано викал от покрития с пяна кон: „Господарю! Господарю, най-последно ви настигнах! Нося лоши новини! Господарю, из царството са плъзнали злостни слухове, че сте мъртъв! Готвят се безредици, започна битката за властта!“ Александър пребледнял, хванал се за бляскавото си оръжие и още същия миг пожелал да яхне коня, но домакинът, старецът с трикракото столче под мишница, сложил ръка на рамото му. „Къде, Александре? Нима не си дошъл да завоюваш ивицата на света? Можеш да смяташ, че си се увенчал и с този венец на славата! Вестносецо, мястото ти не е тук, веднага се върни там, откъдето си дошъл! Разнеси навсякъде из вътрешността, че Александър Македонски е останал в кралството, което е обръч на всички познати форми!“

– Е, сега вече прекали! – казах и макар да не знаех защо го правя, станах да се връщам обратно. – Ако не ти е известно, Александър

Македонски е умрял много млад в своята столица!

– Мигар аз съм твърдял нещо друго? – остана дядо да седи на буковия труп до заспалия гущер. – Разбира се, че е умрял, когато срещнал поклонника с шапката и дългоухата сова над това сламено гнездо. След срещата с него никой не може да остане жив, не е могъл и Александър, въпреки че е бил владетел на целия свят. Между другото, понеже виждам, че си се запътил да се връщаш, знаеш ли къде е гробът на Александър Македонски?

– Не – отговорих. – Никой не знае това.

Дядо многозначително замълча. Из тревата предпазливо се надигаха мравки, дебнейки своята плячка от трошици тишина.

– Хей! – извиках аз. – Какво искаш да кажеш?

– Ехей! – отговориха стените на двореца Ехей или това беше моят глас, който отекна сякаш на ивицата на някакво необятно пространство.

Мравките влачеха големи трошици тишина

Наистина, изглежда много неща на света бяха преобърнати. Връщането беше несравнимо по-кратко. Въпреки че когато тръгнахме обратно, почти падаше първият здрач, пристигнахме вкъщи почти по същото време на деня – беше се смрачило най-много колкото една крачка.

– Направи ми една услуга – помоли ме дядо, когато влязохме в двора. – Довечера смени ти пердетата на прозорците. Избери някои по-светли, без облаци, ако може с избродирана пълна месечина.

– Добре – отговорих. – А ти? Къде ще ходиш?

– Само малко ще си почина на пейката – отговори той.

Влязох вкъщи. Странно, тъпчех по тишина. Нима баба е успяла да измете всичко: разсипваното кажи-речи цял живот скърцане на пода, умореното дишане на гредите, хлопането на прозорците, пукането на варовика и протягането на пукнатините. Някой беше спуснал черна кърпа върху огледалото в коридора. Някой беше оставил вратата на дявовата стая отворена. Някой лежеше с кръстосани ръце на одъра в средата на стаята. Воценицата треперливо осветяваше лицето на умрелия, бледото лице на моя дядо.

– Какво ти е? – попита татко или мама; в мъката лицата и гласовете на всички хора си приличат.

– Бях далеч, много далеч – казах аз. – Кога се случи това? Как?

– Извика ехеей – заплака баба. – А после нещо се пукна, както когато се скъса струна...

– Не може да бъде! По навик той преувеличава! – изскочих от къщи.

На пейката на двора нямаше никого, ако не се брои зеленикавата сянка на един забравен гушер. Няколко плъзнали наоколо мравки влачеха големи трошици тишина. В далечината се чу писък на дългоуха сова. Нещо скръцна под стъпалото ми. Наведох се и видях сламка и три бели, добре оглозгани миши костици. Мравките пъргаво завличаха мълчанието под земята. Над всичко бавно се издигаше пълният кръг на месечината.

КРАЙ

© Горан Петровић
© 2005 Жела Георгиева, превод от сръбски

Горан Петровић

Сканиране, разпознаване и начална редакция: Вася Атанасова, 2009

Издание:

Горан Петровић, „Ближен“

Издаелство „Балкани“, София, 2005, ISBN 954-9446-15-8

Подбор и превод: Жела Георгиева

Горан Петровић, „Острво и околне приче“, 2002, „Ближњи“, 2003

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/10395>]